

УДК 347.447:347.6

DOI 10.32755/sjlaw.2023.02.067

Тютюнник А. В.,

ад'юнкта кафедри адміністративного, цивільного та господарського права і процесу, Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна

ORCID: 0000-0001-5651-7648

ЗНАЧУЩІСТЬ УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРІВ ДЛЯ РЕГУЛЮВАННЯ СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Для врегулювання сімейних правовідносин в Україні нині відсутні єдині уніфіковані конструкції договорів та механізми їх застосування, що, безперечно, обтяжує вирішення того чи іншого питання стосовно врегулювання сімейних відносин. Метою статті є визначення ключових аспектів створення договору, характерних рис та особливостей суб'єктного складу, що притаманні сімейно-правовим договорам у розвинених сучасних країнах.

Ключові слова: сімейні правовідносини, сімейно-правовий договір, сімейно-правова домовленість, сімейно-правова доктрина, сімейне право.

Постановка проблеми. Оскільки договірне регулювання стає все більш популярним у всіх сферах життя, в тому числі в сімейних правовідносинах, виникає необхідність розглянути категорію сімейно-правових договорів, розкрити їх сутність, ключові ознаки, умови застосування та переваги використання. Сімейне право як галузь може регулювати суспільні відносини через договірне регулювання, що робить його новою, багатогранною і перспективною галуззю, яка потребує уваги й сучасних досліджень.

Під час аналізу наукових публікацій відомих учених, дослідників і професорів можна зробити висновок, що терміни «сімейний договір» і «сімейно-правовий договір» не мають чіткого визначення, тоді як «сімейно-правовий договір» і «сімейно-правова домовленість» використовують як синоніми. Договір як правовий інструмент має гнучку форму й може використовуватися для регулювання різноманітних суспільних відносин, визначаючи діапазон можливої та зобов'язальної поведінки сторін і передбачаючи наслідки за її порушення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У правовій доктрині категорія договору висвітлюється як універсальна конструкція, що здатна виступати ефективним регулятором

приватноправових і окремих публічно-правових відносин. Сутність сімейно-правових договорів і домовленостей, загальнотеоретичні та методологічні підходи стосовно категорії договору у сфері сімейних правовідносин досліджували: О. В. Розгон, І. В. Жилинкова, З. В. Ромовська, О. М. Пономаренко, А. П. Гетьман, В. І. Борисова, І. О. Єфремова, В. М. Чернега, В. А. Ватрас, Б. Фасій, Р. Хобор.

Мета статті. Дослідити сучасні наукові публікації, охарактеризувавши існуючі конструкції договору та уніфікувавши термін сімейно-правового договору, який поєднуватиме у своєму змісті основні його ознаки, характерні риси та особливості, матиме пристосовану форму до сучасного сімейного права України.

Виклад основного матеріалу. Договір – це давній юридичний інструмент, який застосовується протягом багатьох століть для регулювання різних суспільних відносин. Важливим аспектом договору є його гнучкість та можливість застосування різних правових форм залежно від характеру відносин, які потрібно регулювати.

Основна мета договору полягає в регулюванні взаємовідносин між усіма сторонами угоди, визначаючи права та обов'язки відповідно до законодавства та встановлюючи наслідки, які можуть виникнути у випадку порушення умов договору або законодавства.

Українське цивільне право дійсно вважає договір одним з основних інститутів, який застосовується для регулювання цивільних правовідносин. Однак на сьогодні договір також застосовується в багатьох інших галузях права, зокрема в адміністративному, податковому, трудовому та інших сферах. У Сімейному праві України договір здебільшого застосовується для укладення сімейно-правових домовленостей, що дозволяє сторонам самостійно вирішувати питання, пов'язані зі створенням, розірванням та розвитком сімейних відносин.

Досліджуючи наукові доробки професорки В. І. Борисової, ми погоджуємося з її твердженням, що категорія договору іманентно притаманна цивілістиці, оскільки поняття та суттєві елементи договору передбачені саме в Цивільному кодексі України. Тож, характеризуючи категорію договору з боку Цивільного кодексу України, маємо тлумачення терміну «договір» як

домовленість обох сторін договору, що спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Договором може бути встановлено, що його окремі умови визначаються відповідно до типових умов договорів певного виду, оприлюднених у встановленому порядку, а у випадку відсутності посилання на типові умови такі типові умови можуть застосовуватись як звичай ділового обороту, якщо вони відповідають вимогам статті 7 Цивільного кодексу України [1].

Прихильники теорії сімейного права як підгалузі цивільного права розглядають сімейно-правові договори як самостійну групу цивільно-правових договорів, які виникають під впливом факторів сімейно-правових відносин. І в цьому випадку дослідники цивільного права вважають, що правильним є таке визначення терміну «сімейно-правовий договір»: «домовленість з ознаками цивільного правочину, яка виникає між чоловіком та дружиною, батьками та дітьми, членами родини, які стають одночасно як суб'єктами сімейних, так і цивільних правовідносин». Науковці, які вивчають це поняття, стверджують, що саме таке тлумачення має застосовуватись у загально-правовому словнику як для пояснення терміна «сімейно-правовий договір», так і для пояснення терміну «сімейно-правова домовленість», не розмежовуючи ці категорії.

Особливості своєрідності засобів регулювання правових відносин у сімейній сфері мають бути розглянуті з боку Сімейного кодексу та сімейно-правових актів. Сімейно-правовий договір – це договірна конструкція, яка набуває специфічного характеру під впливом певних сімейних правовідносин, і такі відносини мають бути досліджені сімейним законодавством у сучасній Україні. Підтвердженням цього є думка З. В. Ромовської, авторки науково-практичного коментаря до Сімейного кодексу України, яка підкреслює, що залежно від галузі права, де застосовується договірна конструкція, формулюються її особливості, характерні риси, що становитимуть предмет цієї галузі [2, с. 10–16].

Погоджуємося також із професоркою І. В. Жилінковою стосовно того, що існувало й досі існує невирішене питання щодо розробки сучасної теоретичної концепції сімейного договору,

яке має спрямовуватись на створення загальної теорії договору в сімейному праві. Така необхідність у законодавчому визнанні застосування договірної конструкції в різних галузях права і зокрема в сімейному праві була зумовлена розвитком молодії держави, оскільки проблемам договірного регулювання сімейних відносин та особливостям окремих немайнових сімейних відносин приділяли недостатню увагу як з боку науковців, так і з боку держави [3, с. 206–210].

У зв'язку з цим фактично вперше в історії розвитку вітчизняного сімейного законодавства законодавці допустили договірне регулювання сімейних відносин, ухваливши Сімейний кодекс України, що набув чинності, і завдяки якому засади диспозитивного регулювання сімейних відносин між членами сім'ї та родичами шляхом укладення договору отримали своє законодавче закріплення.

Як наслідок популяризації договірного регулювання суспільних відносин, що поширилося в усіх сферах людського життя, постала нагальна потреба дослідити характерні риси й особливості договорів у кожній галузі права. З моменту ухвалення Сімейного кодексу України виникла необхідність цілісно вивчити й дослідити нинішній стан і перспективи сімейно-правових договорів, розкрити більш глибоку сутність поняття сімейного договору та з'ясувати вплив доктрини сімейного права на різних рівнях правотворення і правозастосування.

Учена З. В. Ромовська зробила вагомий внесок у розвиток правової доктрини сімейного права та процесу кодифікації сімейного законодавства. Вона провела дослідження і сформувала термінологічний словник, а також вдало підтримала сфери регулювання особистих немайнових відносин, процедури розірвання шлюбу за участю судового процесу, визнання природних прав на батьківство та материнство й прав власності дітей на майно, призначене для їхнього розвитку. Крім того, вона розрізнила терміни «сімейно-правова домовленість» та «сімейно-правовий договір», пояснюючи, що обидва терміни не можна ототожнювати з буденною згодою сторін. Це обґрунтовано тим, що серйозний договір укладають між суб'єктами сімейно-правового договору, що стосується виникнення, зміни або при-

пинення особистих немайнових і майнових сімейних прав та обов'язків. Більш детальне розмежування цієї термінології можна знайти у спеціальній літературі [4, с. 38–45].

Розгон О. В., авторка монографії «Договори в сімейному праві», досліджувала питання вже стосовно дефініції термінів «договір у сімейному праві», що укладається між фізичними особами, які пов'язані шлюбом або родинними зв'язками, та «сімейно-правовий договір», де сторони договору пов'язані виникненням, зміною або припиненням особистісних немайнових та/або майнових прав і обов'язків, визначених законодавством [5, с. 14–16]. Таким чином, авторка дослідила та дійшла до визначення десятків ознак сімейного-правового договору, серед яких вказано, що договір має особистісний безоплатний характер, особливий суб'єктний склад договору, необхідність наявності дозволів, попередньої згоди на укладення договору, встановлення термінів тривалості, недопустимість у зв'язку з укладанням договору погіршення умов майнового становища сторін договору; такий договір має укладатися з метою врегулювання сімейно-правового спору, лише в крайньому випадку із залученням суду, оскільки має сприяти виникненню договірному врегулюванню сімейних відносин, а не утворенню правовідносин [6, с. 136–140].

Виходячи з цього, постало питання стосовно того, чи можна вважати сімейно-правовий договір приватноправовим, оскільки він укладається між суб'єктами сімейних відносин з метою врегулювання стосунків, заснованих на шлюбі, родинності, усиновленні й тих, які виникають унаслідок створення або розпаду сім'ї. Стверджуючи, що договір є приватним, маємо конкретизувати суб'єктів договору, учасників врегулювання сімейних відносин шляхом укладання договору, якими є виключно фізичні особи, що вчиняють правомірні вольові дії, спрямовані на набуття, зміну чи припинення майнових особистісних або немайнових прав та обов'язків [7, с. 95–97].

Один з важливих аспектів сімейно-правового договору полягає в тому, що він має особистісно-довірчий характер. Це означає, що сторони договору не можуть передавати виконання своїх зобов'язань третім особам або змінювати осіб, зазначених

у договорі. Така умова є необхідною для врегулювання сімейних правовідносин, оскільки залежно від характеру цих відносин може виникати потреба в особистій взаємодії та довірі між сторонами.

Висновки. Підсумовуючи, можемо стверджувати, що в сучасній Україні питання у сфері сімейного законодавства та сімейно-правових договорів набули значної уваги з боку науковців, викликавши гостру зацікавленість доктриною сучасного сімейного права, зокрема термінами «сімейно-правовий договір», «сімейно-правова домовленість», а також особливостями зазначених понять, їх спільними й відмінними рисами. Спектр досліджень у цій галузі набуває все більших масштабів, і все більше науковців прагнуть конкретизувати терміни «договір», «сімейно-правовий договір», «сімейно-правова домовленість» та окреслити чіткі межі використання й доречність застосування того чи іншого поняття.

Отже, маємо зазначити, що термін «сімейно-правовий договір» у галузі сімейного права має трактуватись як приватно-правовий договір, що виникає внаслідок правовідносин стосовно встановлення, зміни або припинення сімейних прав і обов'язків членів сім'ї, коли суб'єктами таких відносин мають бути фізичні особи, які безпосередньо пов'язані сімейними відносинами, тобто це дружина, чоловік, діти.

Розвиток молодшої держави сприяє розширенню наукових баз у сімейному праві, але все ще до сьогодні існує велика кількість недоліків як щодо термінології, так і уніфікованих форм договорів, а недосліджених тем у зазначеній галузі права залишається чимала кількість, що потребує чимало уваги та правової регуляції сімейних відносин.

Сучасний стан вітчизняного і зарубіжного законодавства демонструє доволі чітке виділення сімейно-правових договорів (сімейно-правових договірних зобов'язань) у системі договірного права України. Досліджуваний інститут сімейно-правових договорів отримав законодавче закріплення лише з ухваленням Сімейного кодексу України, а «законодавча новизна» системи сімейно-правових договорів залишається недостатньо дослідженим питанням у науці цивільного та сімейного права України.

Слід зауважити, що задля визначення правової природи сімейно-правового договору слід враховувати специфіку договору та відносин, під впливом яких він формується. Таким недоліком у Сімейному праві України є відсутність цілісного розуміння сутності поняття сімейного договору у зв'язку з недостатністю досліджень та відсутністю досконалих, адаптованих до певної галузі права теорій щодо сімейно-правових договорів. Унаслідок цього фрагментарне регулювання договорів стало недостатнім для обґрунтування рішень, і виникла необхідність у регулюванні сімейно-правового договору конкретною галуззю права, а саме Сімейним правом, законодавчим документом якого став Сімейний кодекс України.

Доктрина сімейного права України має посідати значне місце у формуванні сімейно-правової політики сучасної України. Завданням якої мають стати насамперед інтеграція законодавства, суб'єктів правозастосування та інтерес учених у галузі сімейного права, спрямований на розроблення, удосконалення та введення в дію ефективних механізмів регулювання і впливу законодавства в сімейно-правових відносинах.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
2. Ромовська З. В. Сімейний кодекс України : науково-практичний коментар. Київ : Ін Юре, 2003. 520 с.
3. Жилінкова І. В. Сфера застосування та класифікації договорів у сучасному сімейному праві. *Право України*. 2012. № 9. С. 206–214.
4. Ромовська З. В. Українське сімейне право. Академічний курс : підручник. Київ : Правова єдність, 2009. 500 с.
5. Розгон О. В. Договори у сімейному праві України : монографія / за ред. О. В. Розгон. Київ : Ін Юре, 2018. 290 с.
6. Дутко А. О. Договір як регулятор сімейних відносин: особливості конструкції. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. Львів, 2013. № 3. С. 135–142.
7. Договір як універсальна правова конструкція : монографія / А. П. Гетьман, В. І. Борисова, О. П. Євсєєв та ін.; за заг. наук. ред. А. П. Гетьмана, В. І. Борисової. Харків, 2012. 432 с.

Tiutiunyk A.,Adjunct of the Department of Administrative, Civil and Economic
Law and Procedure, Academy of the State Penitentiary Service,
Chernihiv, Ukraine

ORCID: 0000-0001-5651-7648

SIGNIFICANCE OF CONTRACTS CONCLUSION FOR THE REGULATION OF FAMILY LEGAL RELATIONS

This article addresses to topical issues of family law contracts, their features and the necessity of their application in modern life. Currently, in order to regulate family legal relations in Ukraine, there are no single, unified constructions of contracts and mechanisms for their application, which undoubtedly complicates the resolution of one or another issue related to the regulation of family relations. This problem is due to its legal nature and has an insufficient number of scientific works in this field, and is also distinguished by its ambiguity and versatility of application. The purpose of the article is to determine the key aspects of the creation of the contract, the characteristic features and peculiarities of the subject composition inherent in family law contracts in developed modern countries. Family relations, personal non-property and property legal relations are analyzed. A conclusion was made regarding the need to develop unified mechanisms for solving issues that arise as a result of marriage, adoption of children, adoption of guardianship and other social and legal relations in order to simplify and speed up the conduct of these procedures, as well as to establish their implementation mechanism in accordance with modernity.

The relevance of the research is proven by the variety of cases and the complicated process of regulating family legal relations in legislation, the lack of a sufficient number of scientific works in the specified field. Through qualitative analysis and systematization of the materials of scientific works of scientists in the field of family law. The article made conclusions about the terminology and key characteristics of the contract in the field of family law, such as: equality, property independence, the signs of the subject composition of family contracts, the obligation to observe the moral principles of society and the requirements of state legislation. The unified term "family law contract" is proposed, as well as the signs indicating the difference between the terms and the expediency of using one or another interpretation of the term in modern scientific literature and legislative documents related to family law.

Key words: family legal relations, family law contract, family law agreement, family law doctrine, family law.

References

1. Ukraine (2003), *Civil Code of Ukraine*: Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.
2. Romovska, Z. V. (2003), *Family Code of Ukraine: scientific and practical commentary*, Kyiv.
3. Zhilinkova, I. V. (2012), "Scope of application and classification of contracts in modern family law", *Law of Ukraine*, No. 9, pp. 206–214.
4. Romovska, Z. V. (2009), *Ukrainian family law. Academic course*, Legal Unity, Kyiv.
5. Rozgon, O. V. (2018), *Contracts in family law of Ukraine*, In Yure, Kyiv.
6. Dutko, A. O. (2013), "Contract as a regulator of family relations – construction features", *Scientific Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs. Legal series*, No. 3, pp. 135–142.
7. Hetman, A. P., Borisova, V. I. and Yevseev, O. P. (2012), *The contract as a universal legal structure*, National University "Yaroslav Mudryi Law Academy of Ukraine", Kharkiv.